

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та
журналістики

ЗАТВЕРДЖЕНО

Приймальною комісією

Протокол № 4 від 01 лютого 2022 р.

Голова Приймальної комісії

Олександр САМОЙЛЕНКО

Програма
вступного випробовування до аспірантури
зі спеціальності 014 Середня освіта

Освітній рівень: третій (освітньо-науковий)

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта

Освітньо-наукова програма: «Середня освіта (Українська література)»

На основі: освітнього ступеня магістр, освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст

ПРОГРАМА З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

РОЗГЛЯНУТО та ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри літератури, методики її навчання,
історії культури та журналістики
(протокол № 1 від 04 січня 2022 р.).

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма є орієнтиром для проведення вступного іспиту до аспірантури зі спеціальності 014 Середня освіта (Українська література) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка після оволодіння освітнім ступенем магістр чи освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст. Її створено згідно з програмою освітньо-професійної підготовки магістрів з метою набору аспірантів для навчання за освітньо-науковою програмою підготовки докторів філософії. Використання програми передбачає визначення компетентностей, необхідних для вироблення нових ідей, розв'язання важливих проблем професійної та/або дослідницької діяльності, проведення наукової роботи, що володітиме належною новизною, теоретичним та практичним значенням.

Мета іспиту – з'ясувати ступінь обізнаності вступника та його готовність здійснювати самостійну науково-дослідну й викладацьку діяльність.

Програма містить перелік питань із курсу методики навчання української літератури, які дають можливість виявити обсяг і глибину знань із названої дисципліни з урахуванням сучасних тенденцій її розвитку.

Зміст програми орієнтує на знання за основними розділами методики навчання української літератури в середній школі: «Шкільний курс з української літератури для основної та старшої школи», «Опрацювання різних видів навчального матеріалу в школі», «Урок як форма викладання української літератури в умовах школи. Інші види занять», «Методи та прийоми викладання літератури в школі», «Літературно-творча діяльність школярів».

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ

Вступний іспит для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська література) відбуватиметься на основі спеціально розроблених білетів відповідно до запропонованої Програми в усній формі. Відповіді вступників будуть оцінені за такими критеріями:

«Відмінно» (90–100 балів) – здобувач максимально широко знає матеріал методики навчання української літератури, правильно користується фаховими поняттями, оперує ними в контексті відповідної системи знань, обґрунтовано й усвідомлено відповідає на додаткові запитання, правильно виконує завдання, пов'язані з організацією викладання літератури, застосовує при цьому необхідну теоретичну інформацію.

«Добре» (75–89 балів) – здобувач знає основний навчальний матеріал, здатний використовувати його під час оцінки освітнього процесу, демонструє вміння планувати та реалізувати початкову діяльність у цілому та окремі її елементи, але припускається

несуттєвих помилок; він розкриває теоретичні поняття, ділиться власним досвідом, проте його обізнаність все ж не достатньо широка.

«Задовільно» (60–74 бали) – здобувач тільки в загальних контурах розкриває зміст методики навчання літератури як наукової галузі, фрагментарно, не завжди точно окреслює сутність питання, володіє лише окремими поняттями й закономірностями; практичні завдання виконує з помилками; йому важко належним чином оцінити навчальний процес, здійснити його планування та реалізацію.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Шкільний курс з української літератури для основної та старшої школи

Мета, зміст та структура шкільного курсу з української літератури, принципи його побудови. Історія виникнення та розвитку. Програми середньої загальноосвітньої школи з української літератури. Літературний канон і проблема програмотворення. Планування роботи вчителя літератури. Роль підручника й художнього тексту для літературного навчання. Види навчальних матеріалів з української літератури. Поняття про систему уроків на рівні вивчення окремого тексту, творчості письменника, літературного періоду, навчального курсу.

Опрацювання різних видів навчального матеріалу в школі

Особливості літературно-дослідницької діяльності в школі.

Загальнодидактичні принципи аналізу: спрямованості на реалізацію мети освіти, науковості, системності і послідовності, усвідомленості міцності та ґрунтовності знань, проблемності, практичної спрямованості, розвивальності, наочності, доступності, емоційності, орієнтації на розвиток особистості, культуровідповідності, включення особистості в діяльність, ціннісно-сміслової спрямованості, діалогізму.

Методико-літературознавчі принципи аналізу літературного твору в школі: феноменальності, індивідуалізації, контекстності, ідеаційності, історизму, естетизму, вивчення літератури як мистецтва слова, в єдності змісту і форми. Історико-генетичний та історико-функціональний підходи до вивчення літератури.

Межі застосування шляхів аналізу літературного твору в школі: подієвого, композиційного, хронологічного, пообразного, словесно-образного, проблемно-тематичного, ідеаціно-концептуального, філософського, жанрового, структурно-стильового. Види діяльності в межах кожного шляху аналізу.

Робота з оглядовими та біографічними матеріалами. Місце оглядових тем в шкільному курсі літератури, їх роль. Специфічні особливості опрацювання: випереджальний характер відносно творів, що вивчатимуться текстуально, стислість у часі, інформативна насиченість. Оглядові матеріали й принцип контекстності.

Типи біографічних матеріалів: образний, логічний, комбінований. Їх джерела.

Шляхи вивчення біографій: хронологічний, тематичний, комбінований.

Види біографічних розповідей: про окремі життєві факти; коротка розповідь про життя; повна розповідь про життя; коротка розповідь про життя і творчість; повна розповідь про життя і творчість.

Використання типів біографічних матеріалів та видів розповідей відповідно до віку школярів, особливостей життєвого шляху автора.

Вивчення теорії літератури та літературно-критичних праць. Теоретичні знання, уміння і навички як складова частина літературної освіти школярів. Місце теоретичних рубрик у шкільному курсі літератури. Загальні принципи вивчення теорії літератури: прив'язаність до конкретного художнього тексту; необхідність ілюстрування художнім матеріалом; важливість повторення і закріплення, систематизації та практичного застосування у навчальній діяльності.

Система теоретичних понять для засвоєння, її підпорядкованість специфіці цього літературного курсу. Види роботи під час вивчення теорії літератури: актуалізація знань школярів з теорії літератури; спостереження над літературним текстом; теоретичне визначення понять; спостереження над літературним текстом після засвоєння теоретичного поняття; застосування теоретичних знань під час аналізу літературного матеріалу в подальшій навчальній практиці; розширення і поглиблення теоретичних понять. Місце літературно-критичних праць у шкільному курсі літератури. Мета їх застосування на уроках під час вивчення літературного, історико-літературного та біографічного матеріалів.

Способи використання літературно-критичних праць або їх фрагментів у практиці викладання літератури: у якості епіграфів та тем уроків; під час лекційного викладу нового навчального матеріалу; для створення проблемних ситуацій; для організації самостійної роботи школярів.

Прийоми опрацювання літературно-критичних праць: підбір цитат для використання в усних виступах та письмових роботах; коментування змісту в цілому або окремих положень; конспектування статті, складання її плану або тез; опрацювання статті на основі запитань до тексту, які поставив учитель чи виробили самі учні; усний або письмовий переказ статті; ілюстрування думок критика фрагментами із художнього твору; “суперечка із критиком”; створення рефератів та доповідей на основі критичних праць.

Урок як форма викладання української літератури в умовах школи.

Інші види занять

Специфічні особливості уроків літератури. Наукове та методичне забезпечення занять. Етапи підготовки та планування.

Типи уроків, що найчастіше застосовуються в процесі викладання літератури в школі: урок засвоєння нових знань, формування вмій і навичок; урок застосування знань, умій і навичок; урок узагальнення і систематизації знань, комбінований урок. Межі їх використання. Уроки з позакласного читання та літератури рідного краю.

Видова класифікація уроків літератури. Роль шляхів аналізу літературного матеріалу в моделюванні занять.

Нестандартні уроки: уроки-конкурси, уроки-диспути, уроки-вікторини, уроки-конференції, уроки-брейн-ринги, уроки-екскурсії, уроки-театралізовані постановки тощо. Вплив телебачення та інтернету на розширення нестандартних форм викладання літератури. Специфіка їх застосування в навчальному процесі.

Факультативна та гурткова робота з літератури в школі.

Методи та прийоми викладання літератури в школі

Особливості застосування методів та прийомів викладання літератури. Роль лекції у презентації навчального матеріалу, що володіє підвищеним ступенем складності та значним обсягом: навчально-інформативна спроможність, економність у часі, прогнозованість ходу і змісту, ефективність. Особливості використання лекції під час вивчення оглядових та

монографічних тем. Настановчі лекції.

Способи активізації пізнавальної діяльності старшокласників під час лекції: яскравий фактаж; виконавська майстерність вчителя; нестандартність викладу; проблемність; поєднання наукових матеріалів з художніми (фрагментами літературних творів, живописом, музикою тощо); виконання учнями завдань практичного змісту; застосування наочності та технічних засобів; задіявання учнів у ролі співдоповідачів; чергування з іншими методами; створення діалогічних ситуацій під час лекцій та ін.

Особливості застосування методу бесіди в умовах проблемного навчання. Характер взаємодії вчителя та учнів під час бесіди. Її позивні властивості: високий ступінь активізації школярів; застосування з різною дидактичною метою – перевірки та активізації набутих знань, їх осмислення та узагальнення. Негативні риси: непрогнозованість розвитку; неефективність в умовах відсутності первинних знань, вивчення матеріалу високої інтелектуальної складності; неекономність у часі.

Метод самостійної роботи. Застосування його нижчого, вищого та найвищого рівня. Характер взаємодії між вчителем та учнями під час самостійної роботи. Позитивні риси: розвиток самостійності дітей, практичних умінь і навичок; використання як в урочний, так і позаурочний час; застосування на всіх етапах засвоєння й перевірки навчального матеріалу. Негативи: непередбачуваність результатів, які одержать учні; невідповідність можливостям усіх учнів класу; низький ступінь контрольованості діяльності школярів під час виконання.

Дослідницький, репродуктивний, евристичний та творчі методи навчання.

Прийоми викладання літератури, спрямованих на розвиток дослідницьких, творчих, мовленнєвих та інших здібностей учнів.

Літературно-творча діяльність школярів

Основні напрямки (аналітичний і художній) розвитку зв'язного мовлення учнів. Вплив вікових особливостей школярів на розвиток зв'язного мовлення.

Функції письмових робіт: підготовка школярів до сприймання літературного матеріалу; застосування знань на практиці; формування літературознавчо-аналітичних можливостей; контроль знань; розвиток творчих здібностей. Використання письмових робіт на різних етапах вивчення літератури.

Письмові роботи аналітичного (літературно-критичні, публіцистичні) та образного (художні) характеру. Структури учнівських творів, їх жанрова обумовленість. Вимоги до кожного типу.

Стимулювання творчої активності і самостійності школярів: використання практично-дослідницької діяльності під час вивчення тексту; застосування проблемного навчання; активізація особистісного ставлення до зображеного; розвиток самостійності під час роботи з текстом; якісне забезпечення підготовчо-мотиваційних етапів до проведення письмових робіт; стимулювання творчої активності з допомогою позакласної роботи: проведення конкурсів на кращий твір, гуртків літературної творчості, диспутів, читацьких конференцій, випуск наочності (літературних стінгазет, альманахів, журналів творчості); забезпечення емоційного впливу на школярів різними видами мистецтва (музикою, живописом, театром, кіномистецтвом); спостереження за природою, краєвидами міст і сіл; усні розповіді про враження від яскравих подій (екскурсій, походів, випадки із життя тощо); використання тем письмових робіт, що стимулюють особистий інтерес дітей.

Навчальні та контрольні письмові роботи. Методика їх проведення.

Тренувальні вправи для виконання творів-роздумів: тлумачення змісту поставленої теми письмової роботи, підбір епіграфів; актуалізація опорних знань школярів про вид та структуру письмової роботи, яка буде виконуватися, проблеми, порушені темою твору; обговорення змісту кожної частини творчої роботи; запитання-відповіді школярів до літературного тексту як тренувальна вправа перед написання твору; складання та удосконалення плану; підбір цитат та тлумачення їх змісту; повторне перечитування і коментування тих епізодів художнього тексту, які в першу чергу стануть матеріалом для осмислення в письмовій роботі; обговорення книг, творів живопису, кіномистецтва, скульптури та ін., які сприяють поглибленню розуміння учнями суті проблем, поставлених темою твору; аналіз літературно-критичних праць, суголосних із темами учнівських письмових робіт; рецензування учнями творів-роздумів своїх однокласників.

Написання художніх творів у школі: ознайомлення учнів із жанровими особливостями художнього твору, що буде створюватися; актуалізація знань дітей про жанрові особливості; написання творів за поданим початком, кінцівкою або серединою, на основі запропоновано плану; придумування власних продовжень або вставних фрагментів до відомих літературних чи фольклорних текстів; колективне складання; виявлення структурних схем відомих літературних текстів написання власних творів на їх.

Створення вчителем пам'яток для написання різних видів письмових робіт аналітичного та художнього характеру.

Розвиток зв'язного мовлення і творчих здібностей школярів в умовах позакласної роботи з літератури: літературних гуртків, театральних студій, студій декламації, в процесі підготовки позакласних заходів.

ЗРАЗОК ЗАВДАНЬ

1. *Планування роботи вчителя літератури.*
2. *Структурно-стильовий аналіз літературного твору в школі.*
3. *Змодельуйте навчальну ситуацію, присвячену вивченню сюжетного епізоду з роману Івана Багряного «Тигролови», використавши при цьому евристичну бесіду та 1-2 завдання, які доцільні в умовах подієвого аналізу художнього твору.*

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандура О. М., Волошина Н. Й. Вивчення художнього твору. *Наукові основи методики літератури* /за ред. Н. Волошиної. К.: Ленвіт, 2002. 344 с.
2. Бандура О. Засвоєння понять з теорії літератури. *Наукові основи методики літератури* /За ред. Н. Й. Волошиної. К.: Ленвіт, 2002. С.115-121.
3. Бондаренко Ю. І. Загальна модель шкільного навчання української літератури. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2017. 392 с.
4. Бондаренко Ю. І. Вивчення образів-персонажів літературного твору в школі: теорія і практикум. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2015. 216 с.
5. Бондаренко Ю. І. Концептуально-жанровий аналіз літературного твору в школі. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. №3. С.13–17.
6. Бондаренко Ю. І. Концептуально-мовний аналіз літературного твору в школі. *Українська мова і література в школі*. 2011. №8. С. 38–41.
7. Бондаренко Ю. І. Концептуально-образний шлях аналізу літературного твору. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2011. №11. С.11–14.

8. Бондаренко Ю. І. Концептуально-стилістичний аналіз літературного твору в школі. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2012. №1. С. 67–71.
9. Бондаренко Ю. І. Методика шкільного вивчення сюжетно-композиційної організації епічного твору: теорія і практикум. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя. 2015. 144 с.
10. Бондаренко Ю. І. Методика шкільного вивчення української літератури на засадах ідеаційно-концептуального підходу: теорія і практикум. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 199 с.
11. Бондаренко Ю. І. Сюжетно-концептуальний шлях аналізу літературного твору в школі (на матеріалі новели О. Кобилянської «Valse melancholique»). *Українська мова і література в школі*. 2011. №2. С.22–25.
12. Бондаренко Ю. І. Тематичний шлях вивчення життєпису митця та робота з біографічними фактами на уроках літератури. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2014. №3. С.116–120.
13. Волошина Н. Й. Розкриття біографії письменника в єдності з його творчістю. *Наукові основи методики літератур* (за ред. Н.Й.Волошиної). К.: Ленвіт, 2002. С.113-115.
14. Волошина Н. Й., Жила С. О. Огляд літературного періоду. *Наукові основи методики літератури* (за ред. Н.Й.Волошиної). К.: Ленвіт, 2002. С.106-113.
15. Гладишев В. В. Теорія і практика контекстного вивчення художні творів у шкільному курсі зарубіжної літератури. Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2006. 372 с.
16. Головченко Н. Вступні заняття як важлива складова структурно-стильового шляху аналізу художнього тексту. На прикладі вивчення літературного модернізму. *Зарубіжна література*. 2006. №21. С.1–21.
17. Горідько Ю. Структурно-стильовий аналіз під час вивчення літератури модернізму в школі (За новелою М. Коцюбинського «Intermezzo»). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2002. №2. С.17-21.
18. Деменко О. І., Ампілогова Л.П. Урок у сучасному вимірі. *Урок у сучасному вимірі*. Х.: Видавнича група «Основа», 2006. С.5-29.
19. Забарний О. В. Психологічна характеристика образу-персонажа: навчально-методичний посібник. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2015. 76 с.
20. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія). К.: Освіта України, 2009. 464 с.
21. Лісовський А. М. Етюди з методики викладання літератури. К.: Ленвіт, 2013. 105 с.
22. Марко В. Аналіз художнього твору. К.: Академвидав, 2013. 280 с.
23. Нагорна А. Ю. Методика застосування філософських джерел у процесі вивчення зарубіжної літератури (9-11 кл.) : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (зарубіжна література)». К., 2007. 21 с.
24. Нежива Л. Л. Теорія і практика вивчення літературних напрямів українського письменства в школі. Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2016. 354 с.
25. Освітні технології: Навч.-метод. Посібник/За заг. ред. О.М.Пехоти. К.: А.С.К., 2001. 256 с.
26. Островерхова Н. М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. К.: Фірма «Інкос», 2003. 352 с.

27. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. К.: Ленвіт, 2000. 384 с.
28. Пультер С., Лісовський А. Методика викладання української літератури в середній школі. Курс лекцій для студентів-філологів. Тернопіль: Підручника і посібники, 2004. 144 с.
29. Романишина Н. В. Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення. Рівне: Принт Хауз, 2013. 576 с.
30. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах. К.: Ленвіт, 2011. 291 с.
31. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу. К.: Ленвіт, 2004. 304 с.
32. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. К.: Міленіум, 2002. 320 с.
33. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі. К.: Видавничий центр «Академвидав», 2012. 312 с.
34. Федоренко Т. Композиційний аналіз повісті Панаса Мирного «Лихо давнє й сьогочаснє». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2003. №1. С.12–15.
35. Федоренко Т. Композиційний аналіз роману «Жовтий князь» Василя Барки. *Українська література в загальноосвітній школі*. 1999. №4. С.21–25.
36. Шевченко З. О. Основні методи вивчення літератури. *Наукові основи методики літератури* /за ред. Н.Волошиної. К.: Ленвіт, 2002. 344 с.
37. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 348 с.
38. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури: теорія, методика, технологія. Миколаїв: Іліон, 2012. 876 с.
39. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Київ: Педагогічна думка, 2016. 360 с.

Періодичні видання

1. Журнал «Дивослово».
2. Журнал «Українська мова і література в школі».
3. Журнал «Українська мова і література в школах України».
4. Журнал «Українська література в загальноосвітній школі».
5. Газета Українська мова і література».

Електронні ресурси

1. Методичний портал URL: <http://metodportal.com/>
2. Портал освітньо-інформаційних послуг «Студентська консультація» URL: <http://studcon.org/>.
3. Український педагогічний журнал URL: <https://uej.undip.org.ua/>
4. Електронний каталог «Урок літературознавчого аналізу» URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/library/TopicDescription?topic_id=70424
5. Український освітній портал. URL: <http://www.teacher.in.ua/>
6. Освіта URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/mova/
7. Освітня мережа України URL: <http://www.ednu.kiev.ua/>
8. Освітній портал URL: <http://www.osvita.org.ua>
9. Українська мова та література URL: <http://www.ridnamova.ck.ua/>